

Nr 39.

Ankom till riksdagens kansli den 30 maj 1941 kl. 7 f. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till prisregleringslag, m. m. dels ock en i ämnet väckt motion.

Genom en den 9 maj 1941 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 217, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att

dels antaga ett vid propositionen fogat, nedan intaget förslag till prisregleringslag,

dels ock samtycka till att Kungl. Maj:t efter utfärdande av lag i ämnet meddelar sådant förordnande, som i lagens 1 § avses, att gälla tills vidare.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehäft en i anledning av densamma inom andra kammaren väckt motion, nr 309, av herrar *Svensson* i Ljungskile och *Malmborg*. I motionen hemställs, att 4 § i den föreslagna prisregleringslagen måtte få följande i ett av priskontrollnämnden avgivet, såsom bilaga B vid propositionen fogat förslag upptagna avfattning:

4 §.

I den mån så befinnes erforderligt för ernående av en fortlöpande kontroll över den allmänna prisutvecklingen äger Konungen föreskriva, att rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet skall tillkomma endast den, som är medlem av viss sammanslutning eller som förbinder sig att ställa sig till efterrättelse de villkor som i anledning av denna lag uppställts för medlems rätt att köpa eller sälja sådan förnödenhet, eller, då särskilda skäl därtill äro, bestämma, att sådan rätt skall tillkomma endast den, som före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt sådan förnödenhet.

Beträffande de skäl som ligga till grund för Kungl. Maj:ts förslag får utskottet, i den mån redogörelse för desamma ej lämnas här nedan, hänvisa till propositionen. I fråga om motiveringen till motionärernas hemställan hänvisas till motionen.

Med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 108 har innevarande års riksdag antagit tvenne lagförslag angående fortsatt giltighet dels av maximiprislagen den 22 juni 1939 (nr 349), dels av lagen den 8 december 1939 (nr 838) med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska prisbildningen

(prisregleringslag). Genom lagar, som av Kungl. Maj:t utfärdats den 21 mars 1941 (nr 145 och 146), ha därefter maximipris- och prisregleringslagarna förlänats förlängd giltighet från utgången av mars till och med den 30 juni 1941.

Vid anmälan av lagförslagen i statsrådet den 21 februari 1941 meddelade *chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss*, att statens priskontrollnämnd enligt inhämtade upplysningar skulle komma att framlägga ett förslag till prisregleringslag, som i väsentliga hänseenden skilde sig från gällande lag i ämnet och samtidigt innefattade ett inarbetande i prisregleringslagen av maximiprislagens bestämmelser. Då beredningen av ärendet icke vore möjlig att slutföra så tidigt, att riksdagen kunde hinna fatta ståndpunkt därtill före den 31 mars, förordade departementschefen nyssberörda tillfälliga förlängning av lagarnas giltighetstid.

Priskontrollnämnden har därefter med en den 21 februari 1941 dagtecknad skrivelse framlagt omförmälda förslag.

Över priskontrollnämndens framställning med förslag till ny prisregleringslag ha utlåtanden avgivits av industri- och bränslekommissionerna, livsmedelskommissionen (efter hörande av kristidsstyrelserna och Stockholms stads kristidsnämnd), socialstyrelsen, lantbruksstyrelsen (efter hörande av Sveriges lantbruksförbund) och kommerskollegium (efter hörande av handelskamrarna i Stockholm, Göteborg och Malmö, Sveriges industriförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund och kooperativa förbundet), fullmäktige i riksbanken, svenska arbetsgivareföreningen och landsorganisationen i Sverige. Vidare har en skrivelse i ämnet inkommit från riksförbundet landsbygdens folk.

I propositionen har i detta sammanhang även anmärkts att *landsorganisationen i Sverige* i skrivelse den 28 januari 1941 hemställt, att Kungl. Maj:t snarast måtte vidtaga lämpliga åtgärder för att bereda de priskontrollerande organen ökade befogenheter och möjlighet till intensivare prisövervakning. Över framställningen ha infordrade utlåtanden avgivits av bränslekommissionen, livsmedelskommissionen, industrikommissionen och priskontrollnämnden, varjämte priskontrollnämndens råd inkommit med särskilt yttrande.

Vidare har *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* i en den 12 februari 1941 dagtecknad framställning hemställt om åtgärder i syfte att bringa prisregleringar och prisöverenskommelser i ökad utsträckning till allmänhetens kännedom. Utlåtanden över denna framställning ha avgivits av livsmedels- och bränslekommissionerna samt priskontrollnämnden.

Statens priskontrollerande verksamhet har i nyssnämnda framställningar och de däröver avgivna utlåtandena merendels upptagits till bedömande mot bakgrunden av en diskussion om det aktuella ekonomiska läget och de penningpolitiska risker, detta inrymmer. I propositionen har *föredragande departementschefen, statsrådet Wigforss*, först upptagit till behandling de synpunkter som därvid framkommit på priskontrollens ställning inom den ekonomiska politiken i rådande läge och i en senare avdelning återkommit

till den föreslagna utvidgningen av priskontrollnämndens befogenheter. Då de skilda framställningarna väsentligen avse samma problem och de däröver avgivna utlåtandena i stor utsträckning utformats med hänsyn till detta förhållande ha de i propositionen till sina allmänna delar behandlats i ett sammanhang.

Penningpolitiken och priskontrollen.

Priskontrollnämnden framhåller i sin skrivelse den 21 februari 1941 de växande svårigheter för den priskontrollerande verksamheten, som betingas av vissa grundläggande faktorer i nuvarande ekonomiska läge. Nämnden anför sammanfattningsvis följande.

Samtidigt med att det allmänna knapphetsläget på viktiga områden undergår en successiv skärpning, så länge avspärrningen från handelsförbindelser västerut består, tendera pris- och kostnadsförhållandena mot ökad splittring. Sådana omständigheter som ojämna och i tiden varierande kostnader vid import, variabla och i stor utsträckning även av företagen själva okända kostnadsförhållanden vid substitution med inhemska ersättningsvaror samt starkt olikartad kostnadsutveckling för olika företag även inom samma bransch bidraga till att öka svårigheterna såväl vid fixeringen av skäliga pris som vid övervakningen av dessas tillämpning. Knappheten på viktiga råvaror och förnödenheter likaväl som på ett flertal konsumtionsvaror bestämmas icke endast av med avspärrningen och den dåliga skörden sammanhängande förhållanden. Även på efterfrågesidan ha vissa faktorer bidragit till att skärpa tendensen till knapphetsprisstegring. Försvarsutgifterna ha direkt och indirekt minskat tillförseln för civila ändamål av viktiga förnödenheter. Som allmänt konstaterande må slutligen framhållas att den nödvändiga underskottsbudgeteringen motverkar en anpassning av köpkraftsvolymen efter den löpande varutillgången.

Vid behandlingen av frågan om priskontrollens ställning inom den ekonomiska politiken lämnar priskontrollnämnden — under betonande av det ömsesidiga beroende som föreligger — följande översikt över de allmänna ekonomiska förutsättningarna för en effektiv priskontroll i nuvarande läge.

1) För att tillgodose ett primärt villkor för varje form av prispolitik bör en begränsning av förefintlig köpkraft och av tillgång på likvida medel i anpassning efter näringslivets reala produktions- och konsumtionsförutsättningar eftersträvas. I främsta rummet bör man under rådande knapphetsläge syfta till att förebygga en på kreditvägen framkallad ansvällning av den nominella köpkraften, som kommer till uttryck i stigande efterfrågan på varor och tjänster.

2) Härmed sammanhänger vikten av att kostnadsstegringar genom ökade priser på jordbruksprodukter och höjda löner i möjlig mån undvikas. I konsekvens med de principer vid prissättningen på jordbruksprodukter, som tillämpats vid minskat skördeutbyte och sjunkande produktion, bör enligt nämndens uppfattning en eventuell ökning i årets skörd åtföljas av en motsvarande prissänkning. Stabiliteten hos arbetslönerna och i viss mån även hos priserna på jordbruksprodukter blir å andra sidan som bekant avhängig

av den allmänna prisutvecklingen och därmed beroende på den förda prispolitikens effektivitet. I de avtalsmässigt överenskomna grunderna för lönesättningen under 1941, som innebära en reduktion i den kompensationsgrad, efter vilken dyrtidstilläggen utmätas, ligger också, såsom påpekas i den av landsorganisationen till Kungl. Maj:t avlätna skrivelsen, en väsentlig förutsättning för en lugn prisutveckling.

3) Det primära målet för försörjningspolitiken måste givetvis vara att i möjlig mån häva uppkommande knapphet genom positiva åtgärder, som leda till ökad produktion och förbättring av varutillförseln. Den allmänna spänningen mellan köpkraft och löpande tillgång på varor, varmed man under rådande förhållanden måste räkna även om under 1) angivna strävanden krönas med framgång, kommer dock på olika områden av näringslivet att framträda i en absolut brist på viktiga varor. På dessa punkter förutsätter en effektiv priskontroll med nödvändighet att en planmässigt genomförd reglering av handel och förbrukning snabbt kommer till stånd. Sedan våren 1940 har också området för beslag och ransonering utvidgats, varjämte nya former av handelsreglering tillgripits. I samband med införandet av en reglering av produktionen och kontroll över prissättningen har på vissa områden även viss standardisering av tillverkningen genomförts. Enligt nämndens uppfattning kommer en effektiv priskontroll att i fortsättningen på ett flertal områden förutsätta en standardisering av tillverkningen i väsentligt högre grad än hittills kommit till stånd.

Nämnden önskar i detta sammanhang framhäva vikten av att hyresutvecklingen med hänsyn till den på ett stort antal orter redan nu framträdande bristen på bostadslägenheter ställas under offentlig övervakning. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 21 mars 1940 ha prissakkunniga framhållit nödvändigheten av att en övervakning av hyresmarknaden eventuellt förenad med särskild lagstiftning kommer till stånd. Nämnden anser, liksom prissakkunniga på sin tid hävdade, att hyresmarknadens problem äro av så speciell karaktär, att dess övervakning icke lämpligen bör falla inom ramen för den av priskontrollnämnden utövade verksamheten.

4) Prisutvecklingen på importvaror kan komma att begränsa priskontrollens möjligheter att uppnå stabila prisförhållanden. Den fortgående stegring i den allmänna prisnivån, som ägt rum sedan krigsutbrottet, har som bekant till väsentlig del bestämts av prishöjningen på importerade varor. Sedan avspärningen har prisbildningen på importvaror blivit i hög grad oenhetlig. Spänningen mellan de högt uppdrivna priserna på vissa importvaror eller enstaka partier av importvaror och prisläget inom landet utlöser prisstegringstendenser, som kunna ställas under kontroll eller utjämnas endast med hjälp av en med en mer eller mindre ingående reglering av importhandeln förenad clearing av importkostnaderna. Enligt nämndens uppfattning kommer en effektiv kontroll av de starkt variabla importkostnadernas verkningar på prisbildningen inom landet att förutsätta, att prissättningen på importvaror i ökad omfattning regleras genom införandet av clearinganordningar.

Ovan angivna allmänna förutsättningar för stabilitet i prisbildningen utgöra, enligt nämndens mening, villkoren för genomförandet av en effektiv priskontroll. Å andra sidan kunna förutsättningarna i fråga icke förverkligas med mindre än att även prisutvecklingen på olika varor övervakas och strängt begränsas. Ett ömsesidigt beroende mellan den priskontrollerande verksamheten och den allmänna ekonomiska politiken föreligger sålunda. En fast priskontroll måste därför enligt nämndens mening fortfarande framstå som ett nödvändigt och självständigt led i den ekonomiska politiken.

I sin framställning har priskontrollnämnden jämväl varit inne på frågan om betydelsen för priskontrollen av upplysning rörande stats-

makternas inställning till den allmänna pris- och penningpolitiken. Nämnden har därvid framhållit den prispolitiska betydelsen av allmänhetens och i synnerhet företagarvärldens inställning till framtidsutsikterna beträffande prisutvecklingen. Även om någon inflationsmentalitet för närvarande icke torde kunna påstås råda i Sverige, anser nämnden önskvärt att, till förebyggande av att en fortgående prisstegring uppfattas såsom även i fortsättningen oundviklig, den konkreta innebörden och räckvidden av statsmakternas strävanden i prispolitiskt hänseende på ett verksamt sätt klarläggas. Det bör enligt nämndens mening understrykas, att alla ansträngningar skola göras att begränsa prisstegringen till det ofrånkomliga och att en förbättrad försörjning eller sänkta kostnader skola komma till uttryck i sänkta priser.

I fråga om de allmänna principerna för den löpande priskontrollens utformning anför priskontrollnämnden i sin skrivelse i första hand, att man i regel får anse en ökning av de rörliga kostnaderna utgöra skäligt motiv för en prishöjning, dock endast under förutsättning att det prisläge, från vilket höjningen sker, kan anses rimligt. Där emot får ökad knapphet icke anses vara tillräcklig grund för prisstegring. Ej heller anser nämnden den ökning i kostnaderna per enhet tillverkad vara, som uppkommer, när de fasta kostnaderna slås ut på minskad produktionsvolym, i allmänhet kunna accepteras som motiv för en prishöjning.

Den motsättning mellan de prispolitiska synpunkterna och de försörjningspolitiska, som stundom kan komma till synes, särskilt vid bedömning av den grad i vilken en prishöjning är att betrakta som stimulans för ökad eller ny produktion, kan enligt priskontrollnämndens erfarenhet lätt överskattas. Intill dess den produktionsstimulerande effekten av en prishöjning med stor visshet kan förutses, bör enligt nämndens mening i regel andra metoder prövas för att ernå avsedd produktionsökning.

Nämnden har vidare betonat den med all offentlig prisreglering förenade risken, att prissystemet tenderar att låsas i alltför stela former och att konkurrensmomentet sålunda hämmas. Innan en prisreglering kommer till stånd, vare sig i form av överenskommelse eller normalpris, bör därför enligt nämndens mening utrönas möjligheterna att i prisnedhållande syfte mobilisera den fria konkurrens krafter.

I propositionen anför *föredragande departementschefen* om penningpolitiken och priskontrollen följande:

»Den ekonomiska politiken har under kriget blivit ställd inför en tredubbel uppgift. Den har måst syfta till att förhindra eller försvåra en prisstegring, som innebär försämring av penningvärdet, men samtidigt att hålla uppe sysselsättningen och att främja produktionen av ersättningsvaror. Dessa krav äro icke alltid lätta att sinsemellan förena, och åtgärderna ha icke kunnat ensidigt inriktas på att tillgodose det ena eller det andra. I stället har man fått eftersträva en inbördes avvägning mellan de olika önskemålen och

en successiv anpassning av politiken efter de krav, som vid olika tidpunkter framstått såsom de viktigaste.

När under senare tid arbetslöshetsproblemet krävt ökad uppmärksamhet, har detta icke medfört, att strävan att begränsa prisstegringen blivit mindre angelägen, men det har såtillvida övat inflytande på denna strävan, att man ansett sig tvungen att godtaga de svårigheter för penningpolitiken, som en ökning av statsutgifterna för produktionsfrämjande åtgärder medföra.

Såsom priskontrollnämnden framhållit, är det från tvenne sidor som risker för en ogynnsam prisutveckling i nuvarande läge synas hota. Den ena är tendensen till en ökning av den köpkraft, som kan disponeras för efterfrågan på varor. Den andra är möjligheten, att varor och tjänster stiga i pris utan underlag i kostnadernas utveckling men med stöd i förväntningar om en fortgående allmän prisstegring under ökad spänning mellan varutillgång och efterfrågan. Nämnden, vars kontrollverksamhet avser att förhindra sådana prishöjningar, har såsom en förutsättning för en effektiv prisreglering angivit, att uppkomsten av en ökad spänning mellan varutillgång och efterfrågan genom tillskott till köpkraften såvitt möjligt förhindras. Den har dock även framhållit, att denna förutsättning knappast kan förverkligas utan stöd i en fortsatt prisreglering och förordar därför en utvidgning av det rättsliga underlaget för den statliga priskontrollen. Innebörden av denna utvidgning framgår av ett av nämnden utarbetat förslag till en ny prisregleringslag.

Innan jag går närmare in på nämndens förslag torde jag få i korthet beröra den av nämnden angivna allmänna förutsättningen för strävan att hålla en prisstegring tillbaka och det ömsesidiga beroende som föreligger mellan denna allmänna förutsättning och den av nämnden företrädde priskontrollerande verksamheten.

Till en början förtjänar erinras om att vår allmänna penningpolitik och prispolitik inte rimligen ansetts kunna inriktas på att förhindra varje ökad spänning mellan tillgång och efterfrågan på varor. En sådan ökad spänning blir resultatet inte bara av en ökning i köpkraften utan också av en försämrad varuförsörjning. Men en anpassning av köpkraften efter minskad varutillgång kan allmänt sett blott vinnas genom åtgärder som framkalla driftnedläggelse och arbetslöshet. Redan vid krigets början tog man med hänsyn härtill i princip avstånd från depressivt verkande åtgärder med syfte att vinna en utjämning. I stället borde ansträngningarna inriktas på att minska den omtalade spänningen genom ökad produktion. Att en nyproduktion, som förutsätter omfattande investeringar med ringa omedelbart utbyte och ovisst framtidsvärde, därvid icke kan motiveras ur allmän penningpolitisk synpunkt, behöver knappast framhållas. Omständigheterna kunna emellertid i de särskilda fallen vara sådana, att betänkligheter av denna allmänna art icke kunna fälla utslaget. Bostadsbygge ger i förhållande till kapitalutläggen endast en begränsad mängd nyttigheter, som kunna omedelbart konsumeras, men läget på hyresmarknaden kan vara sådant, att detta begränsade omedelbara tillskott förebygger en bostadsbrist med långt allvar-

ligare verkningar för den allmänna prisnivån än det genom kapitalinvesteringarna skapade köpkraftstillskottet. En nyproduktion som uppenbarligen bidrager till att minska spänningen är den som kommer till stånd med hjälp av eljest outnyttjad kapacitet i fråga om råvaror och maskiner. Att organisera en sådan produktion hör till de väsentliga uppgifterna i nuvarande läge.

I den mån spänningen likväl måste väntas kvarstå, har man ansett sig böra godtaga prisstegringen såsom ett direkt uttryck för den försämrade varuförsörjningen. Som penningpolitikens mål uppställdes att förhindra en försämring av penningvärdet genom ökning av den för efterfrågan disponerade köpkraften.

Budgetens underbalansering tilldrar sig av naturliga skäl särskild uppmärksamhet, då man överväger vilka köpkraftsökande faktorer man har att räkna med. Att en sådan underbalansering tillsvidare är oundviklig torde vara en allmän uppfattning, som här icke närmare behöver utläggas. Denna köpkraftsökning kan neutraliseras på olika sätt. Det kan ske, och har skett, genom en minskning i den enskilda investeringsverksamheten, främst bostadsbyggandet, och genom nedgång i exporten. Såsom framgår av det i särskild bilaga (*bilaga C*) framlagda statistiska materialet kan såväl penningmängdens ökning som den inträdda prisstegringen förklaras av andra faktorer än budgetunderskotten. Om hänsyn toges jämväl till de uppgifter angående den ekonomiska utvecklingen i vårt land, som i övrigt föreligga, synes det sannolikt, att budgetunderskotten hittills icke spelat rollen av prisstegrande faktor på grund av den återhållande verkan som utövats av skattehöjningar, upplåning och minskad enskild företagsamhet. Denna sista form av neutralisering är uppenbarligen icke önskvärd, och uppgiften för den ekonomiska politiken måste vara att i fortsättningen nå den nödvändiga begränsningen av konsumtionen på övriga tillgängliga vägar.

Det finns inte anledning att i detta sammanhang närmare gå in på dessa utvägar. Det får vara nog att erinra om de gränser, som här synas uppdragna. Det frivilliga sparandet är beroende av psykologiska förutsättningar som man väl kan påverka men icke behärska. Beskattningens avvägning betingas bland annat av att de enskilda medborgarnas utgifter i stor utsträckning äro bundna och alltså icke kunna på kort sikt allmänt begränsas i den utsträckning som skulle krävas för budgetbalans. Konsumtionsbegränsande regleringar måste utformas från försörjningspolitiska synpunkter och kunna icke erhålla den utsträckning som skulle te sig penningpolitiskt önskvärd. Men kan sålunda icke räkna med att genom åtgärder till främjande av det frivilliga sparandet, genom beskattning eller genom olika regleringsåtgärder motväga ett budgetunderskott oberoende av dess storlek. Hur en omfattande underbalansering kommer att påverka köpkraften blir till slut beroende på omständigheter över vilka man blott ofullständigt råder. En sådan utjämning på marknaden, som priskontrollnämnden framhållit önskvärdheten av, kan med visshet påräknas, blott om företagarnas och konsumenternas uppfattning om framtidsutsikterna leder dem till en återhållsamhet i dispositionen över de ökade inkomsterna från staten,

som gör att dessa — i den mån de icke bilda sparkapital eller gå till skatter — komma att medföra endast en tillsvidare ökad kassahållning. Tillskotten till köpkraften på marknaden skapa visserligen utrymme för en kraftigt ökad efterfrågan med åtföljande risker för prisstegring men de leda icke med nödvändighet därhän. Den drivande kraften är icke köpkraftsökningen i och för sig utan de enskilda medborgarnas vilja att fullt ut göra bruk av de möjligheter denna öppnar.

När man på detta sätt hänvisas till att räkna med en neutralisering av köpkraftstillskotten över budgeten genom återhållsamhet i medelsanvändningen och ökad kassahållning hos företagen, kommer priskontrollens betydelse såsom stöd för de penningpolitiska strävandena att klarast framträda. Om — såsom sannolikt är — vi i vårt land hittills vunnit en utjämning av spänningen mellan varutillgång och efterfrågan, har en verksamt bidragande orsak därvidlag säkerligen varit prisövervakningen, som begränsat utsikterna till krigsvinster och utgjort en motvikt mot farhågorna för en försämring av penningvärdet. Skulle förväntningar om inflationsvinster och farhågor för en allvarlig penningvärdesförsämring tillåtas vinna spridning, har man anledning att befara, att den köpkraft som över budgeten tillföres marknaden skulle komma till uttryck i en kraftigt ökad varuefterfrågan. För att en köpkraftsökning skall förhindras, måste man räkna med att genom prispolitiken främja återhållsamhet i användningen av disponibla inkomster. Prisregleringen blir på så sätt själv en förutsättning för framgång i förebyggandet av en inflationsartad utveckling till följd av en ansvällning av köpkraft och efterfrågan.

Jag har här talat blott om de svårigheter som den av underbalanseringen framkallade köpkraftsökningen ger upphov till. Det sagda äger dock tillämpning även på köpkraftstillskott av annat ursprung. I den mån sådana tillskott tendera att uppkomma genom varuprisstegringar utan underlag i kostnadsutvecklingen, blir tydligen priskontrollen ett omedelbart verksamt medel att förhindra en ogynnsam köpkraftsutveckling. Den blir då ett sätt att direkt förverkliga vad priskontrollnämnden framhållit vara prisregleringens egen grundläggande förutsättning.

I sin skrivelse har priskontrollnämnden understrukt angelägenheten av att den konkreta innebörden av statsmakternas strävanden i prispolitiskt hänseende klarlägges. Härigenom skulle förebyggas att en fortgående prisstegring så småningom komme att uppfattas såsom även i fortsättningen oundviklig och därmed att leda till åtgärder från företagens och allmänhetens sida, som ehuru icke av direkt spekulativ natur dock i hög grad bidra till att försvåra ernåendet av kontroll över prisutvecklingen. Räckvidden av de risker nämnden sålunda framhållit har jag redan berört. Med hänsyn till den centrala ställning som därvid visats tillkomma prisregleringen vid bekämpande av riskerna, synes det naturligt, att den konkretisering av de prispolitiska strävandenas innebörd, om vars angelägenhet jag är ense med nämnden, sker genom att riktningarna för prisregleringsarbetet änyo fastslås och preciserar.

Med avseende å principerna för prisbedömningen vid den av nämnden utövade verksamheten kan jag helt ansluta mig till vad nämnden anfört. I likhet med nämnden anser jag sålunda, att ökad knapphet på en viss vara icke är en tillräcklig grund för en prishöjning. Ej heller kan den ökning av kostnaderna per enhet tillverkad vara, som uppstår, när de fasta kostnaderna slås ut på en minskad produktionsvolym, i allmänhet accepteras såsom motiv för en prishöjning. I regel bör däremot en ökning av de rörliga kostnaderna utgöra ett skäligt motiv för en prishöjning.

En tillämpning av nämnda grundregler för prissättningen medför en begränsning av prisstegringarna till det minimum, som motiveras av försämringen av försörjningsläget, sådan denna kommer till uttryck i kostnadsutvecklingen. Såsom framhölls i prisregleringspropositionen till 1939 års urtima riksdag utgör prisutvecklingens bindning vid de rörliga kostnaderna den omedelbara praktiska konsekvensen av det uppställda programmet för penningpolitiken. När detta program avser en anpassning av den allmänna prisnivån efter förändringar i försörjningen med varor och tjänster, under förutsättning att köpkraften icke ökas, följer därav såsom nämnden framhållit, att en förbättrad försörjning eller sänkta kostnader skola komma till uttryck i sänkta priser. Den nuvarande höga prisnivån bör alltså icke antagas bestående längre än hindren för den normala varuförsörjningen kvarstå. Och en fortsatt prisstegring bör icke förutsättas annat än i händelse av en ytterligare försämring av försörjningsläget. I den mån insikten om denna bestämda och hittills konsekvent fasthållna riktning för statsmakternas prispolitik vinner spridning, synes man vara berättigad att räkna med att genom förut angivna köpkraftsreducerande åtgärder i förening med en fast priskontroll också kunna förverkliga det uppställda programmet.

Priskontrollnämnden har i anslutning till behandlingen av riktpunkterna för den statliga prisregleringen också berört möjligheten av konflikter mellan de prispolitiska och de försörjningspolitiska önskemålen. Jag delar nämndens därvid uttalade uppfattning, att värdet av en prishöjning såsom stimulans till ökad eller ny produktion lätt överskattas. Såsom nämnden framhållit böra andra metoder att nå en produktionsökning än en prishöjning i regel prövas, intill dess den produktionsstimulerande effekten av en prishöjning kan med stor visshet förutses.»

Förslag till prisregleringslag.

Allmän motivering.

I sin skrivelse den 21 februari 1941 har *priskontrollnämnden* som motive- ring till förslaget om utvidgade befogenheter för nämnden jämte de tidigare berörda, allmänt ekonomiska skälen för en i nuvarande läge skärpt priskontroll framhållit de växande svårigheterna att i hittillsvarande former upp- rättthålla prisövervakningen. Nämnden har härom anfört:

Den prisövervakande och prisreglerande verksamhet, som alltsedan krigsutbrottet utövats först av prissakkunniga och sedan den 23 april 1940 av priskontrollnämnden, har nästan uteslutande byggts på frivilliga överenskommelser om prissättningen med såväl näringslivets sammanslutningar som enskilda företag. Ett intimt samarbete har etablerats med industriens och handelns egna organisationer, varvid de prisbyråer, som upprättats inom Sveriges industriförbund, Sveriges grossistförbund och Sveriges köpmannaförbund, aktivt medverkat såväl vid prisöverenskommelsernas träffande som vid övervakningen av deras efterlevnad.

Systemet med frivilliga överenskommelsepris baserar sig icke på de särskilda befogenheter, som givits Kungl. Maj:t genom maximipris- och prisregleringslagarna, även om det är givet, att dessa befogenheter indirekt kunna ha varit av viss betydelse för möjligheten att på frivillig väg ernå överenskommelser om skälig prissättning. Det har utan tvivel varit tillfredsställande, att prisövervakningen i så betydande omfattning kunnat ske utan tvångsmedel. Det enskilda näringslivet har under den gångna delen av krigsperioden med få undantag visat stor förståelse för myndigheternas strävan att hålla tillbaka prisstegringstendenserna och en lojal inställning vid tillämpningen av ingångna prisöverenskommelser.

Förutsättningarna för denna form av priskontroll ha emellertid med tiden undergått väsentliga förskjutningar. Redan det växande avståndet från förkrigstiden har minskat möjligheten att finna en säker grundval för den vanligaste typen av frivilliga prisöverenskommelser, som bygger på tillägg till förkrigspriset av redovisade ökningarna i rörliga produktionskostnader. De starka förskjutningar i råvaruunderlaget och förändringar i produktionsförhållandena, som krishushållningen framtvingat, ha jämte omkastningar i prisrelationerna medfört växande svårigheter att med utgångspunkt från prisläget före kriget bedöma skäligheten i gällande prissättning. Priskontrollnämnden har till följd härav i allt större utsträckning sett sig nödsakad att bygga prisöverenskommelserna på en granskning av företagets totala kostnader under nuvarande förhållanden, varvid i ett växande antal fall revision av räkenskaperna måst verkställas. Nödvändigheten av en sådan mer noggrann kostnadsgranskning behöver givetvis i och för sig icke medföra ett övergivande av systemet med frivilliga prisöverenskommelser. Det är dock uppenbart, att övergången till ett prisövervakningssystem, som i allt vidare utsträckning bygger på ett revisionsförfarande, i många fall kommer att medföra ökade svårigheter att finna en grund för frivillig prisöverenskommelse. Sådana svårigheter ha om än i begränsad omfattning redan visat sig.

Nämndens slutsats är, att de med försörjningslägets fortgående försämring ökade kraven på den allmänna prisövervakningen och de ändrade förutsättningarna för den hittills tillämpade kontrollen påkalla en utvidgning av de maktmedel, som innefattas i gällande prisregleringslag, och i samband därmed en ökning av de befogenheter, som tillkomma nämnden.

De nya eller utökade befogenheter med avseende å priskontrollen, som priskontrollnämnden funnit nödiga, framgå av ett vid nämndens omförmälda skrivelse den 21 februari 1941 fogat *utkast till ny prisregleringslag*, vilket såsom bilaga B fogats vid propositionen. Den föreslagna lagen avses skola ersätta de nu gällande maximipris- och prisregleringslagarna.

De viktigaste i utkastet föreslagna utvidgningarna av befogenheterna i fråga om priskontrollen äro följande.

Den som yrkesmässigt säljer viss förnödenhet skall enligt 2 § i utkastet kunna åläggas anmälningsskyldighet rörande av honom för förnödenheten tillämpade priser. Prismskyldigheten må vidare föreskriva, att tillämnad prishöjning icke må genomföras, förrän en vecka eller — då särskilda skäl till sådan föreskrift föreligga — högst en månad förflutit från det anmälan om prishöjningen inkommit.

Normalpris skall kunna föreskrivas att gälla vid frivillig försäljning eller transport av viss förnödenhet. Normalprissättningen har enligt utkastets 3 §, i olikhet med vad nu gäller, den innebörden att överskridande förutsätter särskilt tillstånd. Annat överskridande skall vara straffbelagt. Befogenheten att fastställa normalpris och att lämna medgivande till överskridande därav skall av Kungl. Maj:t kunna delegeras och förutsättes i regel utövad av priskontrollnämnden.

Den Kungl. Maj:t enligt gällande prisregleringslag 2 § 1) tillkommande rätten att meddela föreskrifter angående tvångskartellering och nyetablerings-spärr har i priskontrollnämndens utkast bibehållits men med det betydelsefulla tillägget, att straffpåföljd föreslås ej blott — såsom nu är fallet — för den som köper eller säljer förnödenheten i fråga utan att vara därtill berättigad, utan även för den som i sin verksamhet bryter mot de villkor, t. ex. rörande prissättningen, som uppställts för rätten att bedriva verksamheten.

Vidare har i utkastet införts bestämmelser om allmänt förbud mot prisocker. Enligt 6 § föreslås sålunda, att det vid överlåtelse av förnödenhet skall vara förbjudet för överlåtaren att taga eller betinga sig vederlag, som han insett eller bort kunna inse vara med hänsyn till föreliggande omständigheter uppenbart oskäligt; ej heller må förnödenhet utbjudas till avyttring mot sådant vederlag. Överträdelse av förbudet är enligt utkastet straffbelagd.

Straffpåföljd har i viss utsträckning föreslagits även för köparen vid överskridande av fastställt pris. Det förutsättes dock enligt utkastet, att köparen icke blott haft vetskap om det fastställda priset utan även att han uppsåtligt förlett säljaren till brottet eller handlat i syfte att återförsälja förnödenheten.

Frågan om det organisatoriska underlaget för priskontrollen m. m. har av priskontrollnämnden upptagits till behandling i den 16 april dagtecknad P. M. beträffande den lokala prisövervakningen.

I promemorian anföres i huvudsak följande.

Statens priskontrollnämnds övervakning av de inom lande tillämpade priserna på för folkförsörjningen mera betydelsefulla varor och produkter sker genom fortlöpande registrering och granskning av tillgängliga och införskaffade prisuppgifter. I stort sett har detta prismaterial hittills varit tillfyllest som kontroll och hjälp för nämndens prisreglerande verksamhet. Men i och med att försörjningsläget försämras och påfrestningarna i prishänseende där-

med förstoras skärpas kraven på prisövervakningen, och särskilt gäller detta den lokala kontrollen.

Den lokala övervakningen av parti- och detaljhandelspriserna (minutpriserna) har hittills baserats dels på de prisuppgifter, som olika institutioner, näringsorganisationer och företag med regelbundna mellanrum insända till nämnden, dels på de uppgifter, som priskontrollnämndens prisombud — sortera formellt under statens livsmedelskommission via kristidsnämnderna — inhämta och översända varje månad (den 15:e; för vissa varor var 14:e dag). Prisombud finnas inom alla kristidsområden och utgöra ett antal av c:a 1,700 st. F. n. anlitas emellertid icke mer än 380 st., då motsvarande antal orter ansetts tillräckligt för att belysa prisläget i olika delar av landet. Prisombuden äro icke utrustade med annan befogenhet än ren rapportering och få sålunda icke självständigt vidtaga några åtgärder, även om de tillämpade priserna uppenbarligen skulle vara oskäligt höga. I praktiken torde emellertid ett påpekande från prisombuden om sådant förhållande leda till rättelse utan direkt ingripande från nämnden.

Att nu gällande system för lokal prisövervakning icke blir tillfyllest i den mån priskontrollnämndens befogenheter utvidgas efter de linjer, nämnden föreslagit i sitt utkast till ny prisregleringslag, är självfallet. Så länge nämndens prisreglerande verksamhet huvudsakligen varit inriktad på att genom frivilliga överenskommelser hålla tillbaka prisstegringstendenserna på produktionsstadiet, medan handeln i stort sett lämnats fri, har någon förstärkning eller utbyggnad av övervakningen icke ansetts erforderlig. Den aktiva prisövervakning, som blir nödvändig i samma stund som nämnden utfärdar prisdirektiv även för övriga led i varornas gång från producent till konsument, förutsätter tillskapandet av effektiva prisövervakningsorgan mellan den centrala myndigheten och prisombuden, då det torde vara svårt att enbart centralt tillfredsställande kontrollera prissättningen för olika delar av landet med de berättigade krav på differentieringar av priserna, som kunna uppkomma. Den lämpligaste formen för sådana prisövervakningsorgan torde väl vara att hos kristidsstyrelserna inrätta särskilda priskontor under ledning av genom priskontrollnämnden utsedda föreståndare, förslagsvis benämnda *länsprisombud*. Till länsprisombud skulle utses väl kvalificerade personer med god såväl teoretisk som praktisk utbildning.

Vid remissen till lagrådet den 18 april 1941 av förslaget till prisregleringslag anförde *föredragande departementschefen* om förslaget i allmänhet följande:

»Med den inställning till frågan om priskontrollens betydelse såsom stöd för de penningpolitiska strävandena, åt vilken jag förut givit uttryck, finner jag angeläget att de utvidgningar av gällande befogenheter med avseende å priskontrollen nu vidtagas som de skärpta anspråken på denna påkalla. Jag vill emellertid redan nu understryka att, oavsett vilka tvångsmöjligheter som må tillskapas, priskontrollen alltjämt bör anlita de frivilliga överenskommelsernas väg, så långt detta överhuvud är möjligt. De skärpta kontrollmöjligheterna böra alltså, i enlighet med det system för prisövervakningen som hittills praktiserats, utnyttjas endast i den mån man icke genom frivilliga överenskommelser med respektive organisationer eller företag kan nå de åsyftade resultaten. Å andra sidan må icke förbises, att strängare kontrollmöjligheter äro ägnade att öka utsikterna att få till stånd överenskommelser och att sålunda helt slippa från tvångsåtgärder.

Beträffande frågan om de olika former för prisövervakning, som böra upptagas i en ny prisregleringslag, kan jag i allt väsentligt ansluta mig till vad priskontrollnämnden föreslagit. — — —

Uppenbart är att en så väsentlig utvidgning av priskontrollen som den som nu föreslås kräver en motsvarande utvidgning av den organisatoriska kontrollapparaten. Detta utvidgningsbehov gör sig gällande såväl beträffande det centrala prisövervakningsorganet, priskontrollnämnden, som beträffande de lokala prismyndigheterna.

Vad först det centrala organet beträffar är det uppenbart att, i samma mån som prisöverenskommelserna mer och mer måste bygga på en granskning av respektive företags totala kostnader under nuvarande förhållanden, priskontrollnämndens behov av ekonomiskt sakkunnig personal ökas. Det torde sålunda vara ofrånkomligt, att nämnden erhåller ej blott vidgad tillgång till på området sakkunniga utan även kvalificerad personal för revisions-, kalkylerings- och utredningsarbeten.

Beträffande den lokala organisationen för prisövervakningen må till en början erinras, att denna för närvarande endast omfattar till kristidsnämnderna såsom rapportörer knutna prisombud. En intensivare prisövervakning aktualiserar kravet på särskilda länsmyndigheter för prisärenden. Dessa myndigheter synas, såsom priskontrollnämnden föreslagit, lämpligen böra inordnas i kristidsstyrelserna och där organiseras såsom särskilda priskontor med av priskontrollnämnden tillsatta föreståndare såsom ledare av verksamheten. Inom kristidsstyrelserna torde prisärendena lämpligen böra avgöras, icke av vederbörande styrelse i dess helhet, utan av särskilda inom styrelserna tillsatta delegationer för prisärenden. Vad priskontorens arbetsuppgifter angår, kan jag i stort sett ansluta mig till vad priskontrollnämnden i sin förenämnda promemoria anført. Här berörda organisationsfråga torde efter ytterligare överväganden få av chefen för folkhushållningsdepartementet anmälas för Kungl. Maj:t som torde äga utfärda närmare bestämmelser i ämnet.

Kristidsnämnderna synas böra fungera såsom lokalrepresentanter för kristidsstyrelserna i prisärenden. Några självständiga befogenheter torde emellertid icke härvid böra tilläggas nämnderna. Deras arbete synes huvudsakligen böra bestå i att insamla prisuppgifter, biträda kristidsstyrelserna vid verkställande av utredningar samt övervaka efterlevnaden av meddelade prisbestämmelser och inrapportera eventuella överträdelser. Det torde vara lämpligt att kristidsnämnd utser viss ledamot att i första hand fullgöra på nämnden sålunda ankommande uppgifter rörande priskontrollen.

Det finnes anledning att i detta sammanhang något beröra frågan om förhållandet mellan priskontrollnämnden, å ena, samt försörjningskommisionerna, å andra sidan, i vad rör prissättningen å sådana varor, som ligga under beslag eller som enligt av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter äro underkastade handels- eller förbrukningsreglering. I såväl ena som andra fallet kan det befinnas önskvärt, att av vederbörande försörjningskommision beviljade försäljnings- eller användningstillstånd kombineras med prisföreskrifter rörande varan eller av densamma framställda produkter. Det sagda

har givetvis särskild betydelse i fråga om sådana varuregleringar, där prissättningen ingår som ett viktigt led i själva regleringen. Beträffande vissa redan genomförda beslag eller handelsregleringar ha pridföreskrifter redan meddelats av respektive försörjningskommission. Det synes riktigt att, såvitt angår under beslag liggande varor, erforderliga pridföreskrifter även framgent — efter samråd med priskontrollnämnden — meddelas av den kommission, som administrerar beslaget; föreskrifterna torde böra meddelas med stöd av förfogandelagen och erhålla karaktären av villkor för tillstånd att förfoga över den beslagtagna varan. Vad åter angår de fall, där varan underkastats handelsreglering utan stöd av beslag, torde erforderliga pridföreskrifter böra meddelas under åberopande av prisregleringslagen. Det torde därvid få ankomma på Kungl. Maj:t att, i den mån pridföreskrifter icke meddelas direkt av Kungl. Maj:t, från fall till fall avgöra om priskontrollnämnden eller vederbörande försörjningskommission skall i första hand ansvara för prissättningen; att i ena som i andra fallet samråd bör äga rum myndigheterna emellan torde få anses givet. Skulle prissättningen icke kunna godtagas av den myndighet, med vilken samråd sålunda skett — varvid i regel en konflikt torde föreligga mellan de prispolitiska och försörjningspolitiska intressena — synes ärendet böra underställas Kungl. Maj:ts prövning. Slutligen må tilläggas, att det anförda givetvis icke avses skola äga tillämpning på sådana områden, där speciella, av riksdagen godtagna pridföreskrifter gälla; icke heller har jag med det förut sagda avsett någon inskränkning i den befogenhet att i samband med beviljandet av särskilda licenser eller tillstånd meddela erforderliga pridföreskrifter, som får anses tillkomma försörjningskommissionerna.

Även ett annat spørsmål av mera allmän karaktär må här omnämnas, nämligen frågan om de jämlikt prisregleringslagen fastställda prisernas betydelse för den prissättning som sker med stöd av allmänna förfogandelagen. Då förfoganden jämlikt nämnda lag ske ej blott — såsom enligt övriga förfogandelagar eller enligt rekvisitionslagstiftningen — för tillgodoseende av speciella krav utan för tryggnad och tillgodoseende av hela befolkningens behov av ifrågakommande förnödenheter, är det uppenbarligen av vikt att den prissättning beträffande till kronan avstådda förnödenheter, som sker enligt förfogandelagen, samordnas med den av allmänna prispolitiska synpunkter betingade prissättning som genomföres med stöd av prisregleringslagen. Förslag härom kommer att denna dag anmälas för Kungl. Maj:t av chefen för folkhushållningsdepartementet i samband med att förslag avgives om förlängning av giltighetstiden för allmänna förfogandelagen.»¹

Speciell motivering.

Det av priskontrollnämnden framlagda utkastet till prisregleringslag har inom finansdepartementet blivit föremål för viss överarbetning. I huvudsak

¹ Se propositionen nr 231 till innevarande riksdag.

överensstämmer dock det genom propositionen framlagda förslaget med pris-kontrollnämndens utkast.

Å sid. 30—56 i propositionen lämnas en närmare redogörelse för lagförslaget innehåll, i anslutning vartill jämväl återgivas vissa detaljmärkningar, för vilka det remitterade utkastet blivit föremål, ävensom vissa uttalanden av de hörda myndigheterna och organisationerna rörande förslagets särskilda bestämmelser.

Lagen föreslås skola träda i kraft den 1 juni 1941 samt gälla till och med den 30 juni 1942.

Lagrådet har lämnat förslaget utan erinran.

Det föreliggande lagförslaget innefattar en sammanarbetning av gällande maximiprislag och prisregleringslag till en författning och innebär därjämte åtskilliga utvidgningar av Kungl. Maj:ts och de priskontrollerande organens befogenheter med avseende å priskontrollen. De viktigaste nyheterna utgöra

Utskottet.

dels införande av möjlighet att ålägga den, som yrkesmässigt säljer viss förnödenhet, anmälningsskyldighet beträffande tillämpade priser och tillämnade prishöjningar med förbud under viss tid mot genomförande av anmäld prishöjning (prisstopp),

dels ändring av begreppet normalpris så, att för överskridande av fastställt normalpris förutsättes tillstånd och att annat överskridande straffbelägges,

dels införande av straffpåföljd vid föreskrift angående tvångskartellering och nyetableringsspärren även för den som bryter mot de villkor som uppställts för rätten att bedriva verksamheten i fråga,

dels införande av en allmän straffbestämmelse mot prisocker, d. v. s. då någon vid överlåtelse av förnödenhet tager eller betingar sig vederlag, som han insett eller bort kunna inse vara med hänsyn till föreliggande omständigheter uppenbart oskäligt, eller utbjuder förnödenhet till avyttring mot sådant vederlag,

dels ock införande av straffpåföljd i vissa fall även för köparen vid överskridande av fastställt pris.

De av departementschefen i propositionen anförda allmänna synpunkterna på penningpolitiken och priskontrollen ha icke givit anledning till något uttalande från utskottets sida. Utskottet biträder de framlagda förslagen om utvidgning av gällande lagbestämmelser om prisreglering och priskontroll. Beträffande vissa detaljbestämmelser i lagförslaget vill utskottet anföra följande.

I 4 § av lagförslaget upptagas bestämmelser — i stort sett motsvarande de i 2 § under 1) i gällande prisregleringslag införda — om befogenhet för Kungl. Maj:t att i priskontrollsyfte begränsa rätten att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet. Kungl. Maj:t skall sålunda bl. a. äga föreskriva, att dylik rätt skall tillkomma endast den som är medlem av viss sammanlutning (s. k. tvångskartellering). Vid sådan föreskrift skall enligt propositionen, *där ej särskilda förhållanden till annat föranleda*, rätt att yrkesmäs-

sigt köpa eller sälja förnödenheten medgivas jämväl den, som förbinder sig att ställa sig till efterrättelse de villkor som i anledning av prisregleringslagen uppställts för medlem av sammanslutningen beträffande rätten att köpa eller sälja förnödenheten. Detta innefattar en utvidgning av gällande bestämmelser såtillvida som enligt den nuvarande prisregleringslagen vid tvångskartellering rätt att köpa eller sälja förnödenheten *alltid* skall medgivas den som avgivit förbindelse av angiven innebörd. Bestämmelse härom infördes i prisregleringslagen av 1939 års urtima riksdag efter hemställan av första särskilda utskottet i utlåtande nr 48. Nämnda utskott anförde därvid såsom motivering, att även med beaktande av att det framlagda lagförslaget endast avsåge att ange yttergränserna för Kungl. Maj:ts befogenheter, det likväl vore angeläget, att användningen av den ifrågavarande befogenheten för Kungl. Maj:t, vilken vore av djupt ingripande natur, preciserades mera än som skett i förslaget. Tillägget om rätt under viss förutsättning för den, som står utanför sammanslutningen, förordades därför i förtydligande syfte.

Det av priskontrollnämnden framlagda utkastet anslöt sig i förevarande avseende till den gällande prisregleringslagens ståndpunkt. I den i anledning av propositionen väckta motionen II: 309 hemställes nu att priskontrollnämndens förslag till formulering av paragrafen måtte antagas.

Den närmaste anledningen till den i propositionen föreslagna utvidgningen av Kungl. Maj:ts befogenheter synes vara ett uttalande av livsmedelskommissionen i dess yttrande över priskontrollnämndens förslag. Kommissionen framhöll, att densamma icke funnit stadgandet om tvångskartellering praktiskt användbart för de ändamål för vilka det avsetts. Detta hade huvudsakligen berott på att Kungl. Maj:t vid meddelande av förordnande om tvångskartellering vore skyldig medgiva samma rätt åt var och en, som utan att vara medlem i sammanslutningen ställde sig till efterrättelse de föreskrifter som skulle gälla för sammanslutningen. Personer eller företag, som under rådande krisförhållanden måste anses mindre lämpliga att bedriva sådan rörelse, kunde alltså ej förvägras rätt därtill, utan att det leddes i bevis att de brutit mot givna föreskrifter. En tillämpning av stadgandet förutsatte på grund därav ett effektivt kontrollsystem, och i de fall, då fråga inom kommissionen uppkommit om centralisering av handeln, hade anledningen härtill just varit svårigheten att utöva en dylik kontroll. Departementschefen har i propositionen hänvisat till livsmedelskommissionens uttalande och framhållit, att det syntes angeläget att möjlighet hölles öppen att i visst fall kunna begränsa rätten att idka handel till endast medlemmarna av sammanslutningen.

Vissa betänkligheter möta obestriddigen, särskilt ur principiell synpunkt, mot en så stark begränsning av handeln som det i propositionen föreslagna stadgandet möjliggör. Emellertid kan det uppenbarligen inträffa fall, då en i det allmännas intresse erforderlig prisreglering svårligen kan praktiskt anordnas utan ett dylikt ingripande. Då den i propositionen föreslagna formuleringen av lagtexten utmärker, att denna skärpta form av reglering av handeln icke skall kunna användas i annat fall än när särskilda förhållanden

därtill föranleda, har utskottet ansett sig icke kunna tillstyrka motionärernas förslag om en begränsning av den fullmakt som enligt propositionen skulle tillkomma Kungl. Maj:t.

Beträffande 9 § i förslaget förordar utskottet i förtydligande syfte en redaktionell jämkning.

I 11 § av förslaget upptages stadgande om rätt för myndighet, som Konungen bestämmer, att beträffande detaljhandel med förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, föreskriva skyldighet att i eller vid försäljningslokalen ha anslag med prisuppgifter samt att sälja viss förnödenhet efter vikt eller mått. Nämnda myndighet medgives även rätt att utfärda andra dylika bestämmelser, som må vara ägnade att motverka oskäligen prisstegring eller att ordna tillförsel, saluhållande eller förbrukning av förnödenhet. Liknande bestämmelser återfinnas i 7 § första stycket gällande maximiprislag, dock att enligt nämnda lagrum de angivna befogenheterna tillkomma länsstyrelserna.

I framställning till Kungl. Maj:t har Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund uttalat önskemål om större offentlighet åt de överenskommelser som träffas mellan statens priskontrollnämnd och olika företrädare för handel och industri. Om för de på olika sätt prisreglerade varorna prislistor kunde komma att delgivas kristidsnämndernas prisombud, offentliggöras i lokalpressen och anslås i butikerna, skulle ett sådant förfarande enligt kvinnoförbundets mening helt säkert skapa större trygghet hos den köpande allmänheten.

Det föreslagna stadgandet bereder i viss utsträckning sådan möjlighet att föreskriva prisanslag i butikerna som kvinnoförbundet åsyftat, vilken möjlighet också vid remissbehandlingen varit föremål för allmänt gillande. Utskottet har emellertid uppmärksammat, att rätten att meddela föreskrifter i detta hänseende är begränsad till förnödenheter varom förmåles i 5 § av lagförslaget, d. v. s. förnödenheter som äro av vikt för befolkningen eller produktionen och å vilka således maximipris kan fastställas. Rätten att fastställa normalpris enligt 3 § är däremot i förslaget icke begränsad till dylika förnödenheter utan avser förnödenheter över huvud. Att tillämpningsområdet för 11 § på dylikt sätt begränsats torde ha berott på att stadgandet, såsom ovan framhållits, hämtats från den gällande maximiprislagen. Enligt utskottets mening saknas dock anledning att begränsa den fullmakt, som 11 § i lagen innebär, strängare än rätten att fastställa normalpris, även om — i likhet med vad beträffande normalpris framhållits i propositionen — fullmakten enligt 11 § helt naturligt kommer att utnyttjas huvudsakligen eller kanske endast beträffande dylika viktigare förnödenheter. Utskottet förordar därför, att 11 § jämkas så att de angivna bestämmelserna skola kunna meddelas beträffande detaljhandel utan inskränkning till allenast vissa slag av förnödenheter.

I 12 §, som stadgar straff för olika brott mot prisregleringar enligt lagen, upptages straffet till dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen

försvårande, fängelse i högst ett år. Även om förseelserna mot lagen i allmänhet äro av ringare natur, kan det dock tänkas fall då brottet är synnerligen grovt och utgör en allvarlig fara för upprätthållandet av den av statsmakterna tillämpade prispolitiken. I det i 14 § avsedda fallet är straffmaximum två års fängelse. Utskottet föreslår att man i 12 § vid synnerligen försvårande omständigheter skall kunna gå upp till fängelsestraffets normala maximum av två år.

I 12 § sista stycket förordar utskottet en redaktionell jämkning, avsedd att tydligare utmärka att förverkandepåföljd enligt stadgandet kan inträda även i de fall som angivas i andra stycket av paragrafen.

I 15 § upptagas bestämmelser om åtalsrätten beträffande brott som avses i 12 § av lagen. Överskridande av fastställt maximipris skall höra under allmän åklagares åtalsrätt. I fråga om andra brott enligt 12 § föreslås i propositionen att åtal skall kunna anställas av allmän åklagare allenast efter angivelse av myndighet som Konungen bestämmer. Såsom sådan myndighet torde priskontrollnämnden närmast komma i fråga.

Utskottet ansluter sig till principen att i ifrågavarande fall det priskontrollerande organet bör ha möjlighet att avgöra huruvida åtal skall anställas eller ej. Den i propositionen valda formuleringen skulle emellertid kunna föranleda den uppfattningen hos åklagarna att de ej hade att taga befattning med ett yppat fall av brott mot lagens bestämmelser, med mindre ett initiativ tagits av det priskontrollerande organet. Enligt utskottets mening är det av vikt att även åklagaren tager initiativ i dessa fall, särskilt när det gäller brott enligt det i 6 § upptagna stadgandet mot prisocker. Utskottet förordar därför att första stycket av 15 § gives den formuleringen, att åtal i fall som där avses må anställas av allmän åklagare allenast efter anmälan eller medgivande av myndighet som Konungen bestämmer. Det synes jämväl lämpligt att i tillämpningsförfattningen till lagen uttryckligen föreskriva skyldighet för åklagare att, om han erhåller kännedom om att sådant brott mot lagens bestämmelser förekommit, därom göra anmälan hos det ifrågavarande priskontrollerande organet. Utskottet förutsätter, att det priskontrollerande organet jämväl när initiativ till åtal tagits av åklagarmyndighet verkställer grundlig undersökning av ärendet innan åtal medges, så att åtalen även i sådana fall kunna anses utgöra ett auktoritativt uttryck för priskontrollorganets uppfattning.

Enligt propositionen skall den föreslagna lagen träda i kraft den 1 juni 1941. Med hänsyn till den framskridna tiden låter detta sig nu icke göra. För att möjliggöra, att lagen sättes i kraft så snart omständigheterna medgiva, förordar utskottet att tiden för ikraftträdandet i lagen bestämmes till den dag Konungen förordnar.

Mot det i propositionen av Kungl. Maj:t begärda bemyndigandet att meddela förordnande, som i 1 § av lagen avses, har utskottet icke något att erinra.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

A) att riksdagen, med förklarande att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget, måtte för sin del antaga följande förslag till

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

Prisregleringslag.

Härigenom förordnas som följer:

Inledande bestämmelse.

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att vad i 2—11 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

Om prisreglering.

2 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger föreskriva, att den som yrkesmässigt säljer viss förnödenhet

1) skall vara skyldig att ofördröjligen anmäla det pris, som av honom tillämpas för förnödenheten den dag föreskrift om sådan anmälningsskyldighet meddelas;

2) skall vara skyldig att, varje gång höjning av priset å förnödenheten vidtages, ofördröjligen anmäla prishöjningen;

3) icke må utan tillstånd höja förnödenhetens pris förrän en vecka förflutit från det han inkommit med anmälan om den tillärnade prishöjningen och skälen därtill.

Har anmälan om tillärnad prishöjning inkommit i fall som i första stycket under 3) avses må, då särskilda skäl därtill äro, myndighet som Konungen bestämmer utsträcka den tid, under vilken säljaren icke må utan tillstånd höja priset, till högst en månad från det anmälan inkom.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

Den som meddelat föreskrift enligt första stycket äger bestämma dels till vilken myndighet anmälan enligt nämnda stycke skall göras, dels ock på vilken myndighet det skall ankomma att bevilja tillstånd varom i första stycket under 3) förmäles.

3 §

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger fastställa visst pris, som prövas skäligt, att gälla såsom *normalpris* vid frivillig försäljning av viss förnödenhet eller vid frivillig transport av visst slag.

Normalpriset må icke överskridas med mindre säljaren eller den, som verkställer transporten, erhållit tillstånd därtill. Den som fastställt normalpriset äger bestämma, på vilken myndighet det skall ankomma att bevilja sådant tillstånd.

4 §.

Konungen äger föreskriva, att rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet skall tillkomma endast

1) den som är medlem av viss sammanslutning;

2) den som före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt sådan förnödenhet.

Meddelas föreskrift, som i första stycket under 1) avses, skall, där ej särskilda förhållanden till annat föranleda, rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja förnödenheten medgivas jämväl den, som förbinder sig att ställa sig till efterrättelse de villkor som i anledning av denna lag uppställts för medlem av sammanslutningen beträffande rätten att köpa eller sälja förnödenheten.

Föreskrift, som i första stycket under 2) avses, må meddelas endast då särskilda skäl därtill äro.

5 §.

Konungen äger fastställa visst *maximipris*, som vid frivillig försäljning av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller vid frivillig transport av visst slag ej må överskridas.

6 §.

Ej må någon vid överlåtelse av förnödenhet taga eller betinga sig vederlag, som han insett eller bort kunna inse vara med hänsyn till föreliggande omständigheter uppenbart oskäligt.

Ej heller må någon utbjuda förnödenhet till avyttring mot vederlag som i första stycket sägs.

7 §.

Gäller för förnödenhet visst pris, som enligt denna lag ej må överskridas eller må överskridas endast efter tillstånd, eller har någon till offentlig myndighet gjort särskild utfästelse beträffande högsta pris, till vilket förnöden-

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

het må av honom försäljas, må ej, i vidare mån än som överensstämmer med offentlig myndighets anordning, såsom villkor för förnödenhetens försäljning fordras, att jämväl annan förnödenhet inköpes.

Om uppgiftsskyldighet.

8 §.

Myndighet som Konungen bestämmer äger föreskriva skyldighet för den, som yrkesmässigt köper eller säljer viss förnödenhet eller driver transportrörelse, att på anfordran av den myndighet, som meddelat föreskriften, eller annan myndighet, som därvid bestämts,

1) lämna de uppgifter myndigheten begär för prövning av den tillämpade prissättningens skälighet eller för bedömning av den allmänna prisutvecklingen;

2) för kontroll av lämnade uppgifter eller tillämpade priser förete handelsböcker och affärshandlingar för myndigheten.

Försummar någon efter anfordran, varom ovan sägs, att fullgöra vad honom i följd därav åligger, äger länsstyrelsen förelägga honom vite samt i förekommande fall förordna om vitets uttagande.

9 §.

Det åligger envar att, vid förfrågan av länsstyrelse eller polismyndighet eller annan myndighet som Konungen bestämmer, lämna uppgift, huruvida och i vilken myckenhet han innehar *förnödenhet*, varom i 5 § förmäles.

Det åligger envar att, vid förfrågan av länsstyrelse eller polismyndighet eller annan myndighet som Konungen bestämmer, lämna uppgift, huruvida och i vilken myckenhet han innehar *viss förnödenhet av vikt för befolkningen eller produktionen*.

Vägrar någon att lämna begärd uppgift eller finnes skälig anledning misstänka, att han söker vilseleda myndighet i fråga om sitt innehav av förnödenheten, må undersökning verkställas av kontor, lagerlokal eller annan lägenhet, varöver han förfogar, så ock granskning ske av hans handelsböcker och affärshandlingar. I fråga om befogenhet att besluta angående undersökning eller granskning, som nu nämnts, samt beträffande tid, då undersökning må äga rum, och förfarandet därvid skola bestämmelserna angående husrannsakan äga tillämpning.

Särskilda bestämmelser.

10 §.

Vägrar den, som i avsevärd myckenhet äger eller innehar någon för honom eller hans hushåll eller för annan av honom idkad näring än handel uppenbarligen ej behöflig förnödenhet, för vilken maximipris gäller, att

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

sälja förnödenheten till sådant pris och finnes förnödenhetens försäljning vara erforderlig för tillgodoseende av behovet av dylik förnödenhet, äger länsstyrelse låta i lämplig ordning för ägarens eller innehavarens räkning och på hans bekostnad sälja förnödenheten till det fastställda priset eller, där länsstyrelsen på grund av särskilda omständigheter så finner skäligt, till nämnda pris minskat med högst tio procent.

Vad sålunda är stadgat skall äga motsvarande tillämpning, där borgenär såsom pant eller eljest under panträtt innehar förnödenhet, som i första stycket avses, eller har rätt att kvarhålla sådan förnödenhet såsom säkerhet för sin fordran; och njute borgenären rätt till betalning ur köpeskillingen.

11 §.

Myndighet som Konungen bestämmer äger beträffande detaljhandel med förnödenhet, varom i 5 § förmåles, meddela särskilda bestämmelser angående skyldighet för handlande att i eller vid försäljningslokalen hava anslag med prisuppgifter av viss beskaffenhet samt angående skyldighet att sälja visst slags förnödenhet efter vikt eller efter mått, så ock annan dylik bestämmelse, som må vara ägnad att motverka oskäligen prisstegring eller att ordna tillförsel, saluhållande eller förbrukning av förnödenhet.

Myndighet som Konungen bestämmer äger beträffande detaljhandel meddela särskilda bestämmelser angående skyldighet för handlande att i eller vid försäljningslokalen hava anslag med prisuppgifter av viss beskaffenhet samt angående skyldighet att sälja visst slags förnödenhet efter vikt eller efter mått, så ock annan dylik bestämmelse, som må vara ägnad att motverka oskäligen prisstegring eller att ordna tillförsel, saluhållande eller förbrukning av förnödenhet.

Ansvarsbestämmelser m. m.

12 §.

Med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse i högst ett år straffes

Med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse straffes

1) den som underlåtit att fullgöra anmälningsskyldighet, som föreskrivits jämlikt 2 § första stycket 1) eller 2), eller som vid fullgörande av anmälningsskyldigheten lämnat medvetet oriktig uppgift eller som, med vetskap om att beträffande förnödenhet meddelats föreskrift enligt 2 § första stycket 3) eller beslut enligt 2 § andra stycket, i strid mot föreskriften eller beslutet försålt eller saluhållit förnödenheten till förhöjt pris eller i återförsäljningssyfte för densamma betalat eller förklarat sig villig att betala sådant pris;

2) den som, med vetskap om att normalpris gäller å viss förnödenhet eller för visst slag av transport, utan tillstånd försålt eller saluhållit förnöden-

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

heten för högre pris eller i återförsäljningssyfte för densamma betalat eller förklarat sig villig att betala högre pris eller för transport av angivet slag uppburit eller krävt högre belopp;

3) den som med vetskap om föreskrift, som jämlikt 4 § meddelats angående rätten att yrkesmässigt köpa viss förnödenhet, eller om villkor, som i anledning av denna lag uppställts för rätten att köpa förnödenheten, köpt eller förklarat sig villig att köpa förnödenheten i strid mot föreskriften eller villkoret;

4) den som med vetskap om föreskrift, som jämlikt 4 § meddelats angående rätten att yrkesmässigt sälja viss förnödenhet, eller om villkor, som i anledning av denna lag uppställts för rätten att sälja förnödenheten, försålt eller saluhållit eller i återförsäljningssyfte köpt eller förklarat sig villig att köpa förnödenheten i strid mot föreskriften eller villkoret;

5) den som, med vetskap om att maximipris gäller å viss förnödenhet eller för visst slag av transport, försålt eller saluhållit förnödenheten för högre pris eller i återförsäljningssyfte för densamma betalat eller förklarat sig villig att betala högre pris eller för transport av angivet slag uppburit eller krävt högre belopp;

6) den som brutit mot bestämmelserna i 6 §;

7) den som handlat i strid mot sådan av honom avgiven utfästelse, som i 7 § avses, eller brutit mot det i samma paragraf stadgade förbudet;

8) den som vid lämnande av uppgift, som i 8 eller 9 § avses, eller i samband med undersökning eller granskning, som avses i sistnämnda paragraf, sökt vilseleda myndighet.

Lika med den, som försålt eller saluhållit förnödenhet till för högt pris eller som för transport uppburit eller krävt för högt belopp eller som för köp av förnödenhet betalat eller förklarat sig villig att betala för högt pris, skall anses den, som för förnödenheten eller transporten uppburit, krävt, betalat eller förklarat sig villig att betala i annat än penningar utgående vederlag till värde uppenbarligen överstigande det tillåtna priset.

Ej må köpare i andra fall än förut angivits dömas för delaktighet i av säljare begånget brott som i första stycket under 1), 2), 4) eller 5) avses, där ej köparen med sådan vetskap, varom i nämnda lagrum beträffande säljaren är sagt, uppsåtligen förlett säljaren till brottet. Vad sålunda är stadgat skall äga motsvarande tillämpning beträffande den, som betalat kostnad för transport som i första stycket under 2) eller 5) avses, så ock i fråga om säljares delaktighet i sådant av köpare begånget brott som i första stycket under 3) avses.

Fälles någon till straff enligt första stycket, må domstolen, efter ty skäligt finnes, förplikta honom att utgiva värdet av taget eller betingat vederlag eller värdet av förnödenhet, som undanhållits.

Fälles någon till straff enligt första eller andra stycket, må domstolen, efter ty skäligt finnes, förplikta honom att utgiva värdet av taget eller betingat vederlag eller värdet av förnödenhet, som undanhållits.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

13 §.

Åsidosätter någon bestämmelse, som meddelats jämlikt 11 §, straffes med böter från och med två till och med trehundra kronor.

14 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i denna lag inhämtats genom anmälan eller uppgift eller vid granskning av handelsböcker eller affärshandlingar eller vid undersökning, som i 9 § sägs, må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med bestämmelserna avsedda ändamål. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse.

15 §.

Brott, varom i 12 § 1) — 4) samt 6) — 8) sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter *angivelse* av myndighet, som Konungen bestämmer. Brott, varom i 12 § 1) — 4) samt 6) — 8) sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter *anmälan eller medgivande* av myndighet, som Konungen bestämmer.

Brott, som i 14 § sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av målsäganden.

16 §.

Åtal för brott, varom i 12 § sägs, väckes vid den rätt där den tilltalade skall svara i tvistemål i allmänhet.

Åtal för förseelse, som avses i 13 §, anhängiggöres vid polisdomstol, där sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan icke finnes, vid allmän domstol.

17 §.

Böter och viten, som ådömas enligt denna lag, ävensom vad någon förpliktas utgiva enligt 12 § sista stycket tillfalla kronan.

18 §.

Över myndighets beslut jämlikt 3 § första stycket må, där Konungen så förordnat, klagan icke föras.

Beslut, som myndighet i annat fall än i första stycket avses meddelat jämlikt 3 §, så ock myndighets beslut jämlikt 2 §, 8 § första stycket, 10 eller 11 § skall utan hinder av förd klagan lända till efterrättelse, intill dess annorlunda kan varda förordnat.

19 §.

Konungen äger meddela de närmare bestämmelser, som erfordras för tillämpning av denna lag.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

Denna lag träder i kraft den 1 juni 1941, från och med vilken dag maximiprislagen den 22 juni 1939 (nr 349)¹ och lagen den 8 december 1939 (nr 838) med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska prisbildningen (prisregleringslag)² skola upphöra att gälla, samt gäller till och med den 30 juni 1942. Förordnande, som meddelats jämlikt denna lag, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet.

Denna lag träder i kraft den dag Konungen förordnar, från och med vilken dag maximiprislagen den 22 juni 1939 (nr 349)¹ och lagen den 8 december 1939 (nr 838) med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska prisbildningen (prisregleringslag)² skola upphöra att gälla, samt gäller till och med den 30 juni 1942. Förordnande, som meddelats jämlikt denna lag, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet.

I 14 § meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande överträdelse av samma föreskrift ävensom vad där stadgas i fråga om annat brott, som begåtts under tiden för de i lagen meddelade bestämmelsernas giltighet, skall äga tillämpning även efter det lagens bestämmelser i övrigt upphört att gälla.

B) att riksdagen måtte samtycka till att Kungl. Maj:t efter utfärdande av lag i ämnet meddelar sådant förordnande, som i lagens 1 § avses, att gälla tills vidare; samt

C) att den i ärendet väckta motionen II: 309 måtte anses besvarad genom utskottets hemställan under A).

Stockholm den 28 maj 1941.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar *Schlyter*, *Gärde*, *Wagnsson*, *Karl Emil Johanson*, *Branting*, *Karl Johan Olsson*, *Caap* och *Verner Andersson*;

från andra kammaren: herrar *Lindqvist* i Halmstad, *Hedlund* i Östersund, *Ryberg* och *Berg*, fru *Ruth Gustafson* samt herrar *Lindahl*, *Nilson* i Eskilstuna och *Hansson* i Vännäsby.

¹ Jfr 1941: 145.

² Jfr 1941: 146.

Reservation

av herr *Nilson* i Eskilstuna, vilken ansett,

att det stycke i utskottets motivering, som börjar med orden »Vissa betänkligheter» och slutar med orden »tillkomma Kungl. Maj:t» (se sid. 16—17), bort erhålla följande lydelse:

»Starka betänkligheter möta obestriddigen, särskilt ur principiell synpunkt, mot en så stark begränsning av handeln som det i propositionen föreslagna stadgandet möjliggör. Trots att fall kunna inträffa, då en i det allmännas intresse erforderlig prisreglering kan medföra tekniska svårigheter om rätten till ett dylikt ingripande saknas, har utskottet därför ansett sig böra tillstyrka motionärernas förslag om en begränsning av den fullmakt, som enligt propositionen skulle tillkomma Kungl. Maj:t. Utskottet förordar sålunda att 4 § i förslaget erhåller den lydelse som upptagits i priskontrollnämndens utkast.»

samt att i enlighet därmed i det av utskottet framlagda förslaget till prisregleringslag 4 § bort erhålla följande lydelse:

4 §.

I den mån så befinnes erforderligt för ernående av en fortlöpande kontroll över den allmänna prisutvecklingen äger Konungen föreskriva, att rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet skall tillkomma endast den, som är medlem av viss sammanslutning eller som förbinder sig att ställa sig till efterrättelse de villkor som i anledning av denna lag uppstälts för medlems rätt att köpa eller sälja sådan förnödenhet, eller, då särskilda skäl därtill äro, bestämma, att sådan rätt skall tillkomma endast den, som före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt sådan förnödenhet.